

Albert Sadounichy*

JACEK ZALEŚNY (ED.)

*Constitutional Courts in Post-Soviet States.
Between the Model of a State of Law and Its Local Application*

Peter Lang 2019, ss. 628

RECENZJE

Słowa kluczowe: kontrola konstytucyjna, status prawny, skuteczność, praworządność, inicjatywa konstytucyjna, stabilność

Keywords: constitutional control, legal status, efficiency, the rule of law, constitutional initiative, stability

Abstrakt: W artykule recenzyjnym poddaje się ocenie monografię zawierającą analizę porównawczą działań organów kontroli konstytucyjnej, ich statusu i skuteczności w różnych krajach poradzieckich. W recenzowanej monografii autorzy przedstawiają wyniki prowadzonych przez siebie badań na temat problemów instytucji kontroli konstytucyjnej w procesie zapewniania jej pozycji legislacyjnej. W tym kontekście w badaniach znajduje się opis prawnych, politycznych zagrożeń związanych z kontrolą konstytucyjną w krajach postsowieckich, jej postrzeganiem społecznym i przewidywalnością rozwoju systemów prawnych. W artykule stawia się tezę, że recenzowana monografia charakteryzuje się unikalną strukturą materiałów badawczych i wysoką innowacyjnością, a przez to także wysokimi walorami poznawczymi.

Abstract: The monography provides a comparative analysis of the constitutional review bodies' activities, their status and efficiency in different Post-Soviet States. It deals with the complex description of the constitutional provisions' compliance, the problems of legal mechanisms and stability, evolution of the local legislation. In this book the authors provide a detailed report of the constitutional review institutions' problems in the process of ensuring

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1570-7469>, magister, absolwent Mińskiego Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego, Białoruś.

its legislative position. In this context we find in the research a description of the legal, political risks of the constitutional control in Post-Soviet States, its social perception and the predictability of its legal systems' development. This work integrates the unique structure of presentation and research materials. By the reflection of this type the authors lay the base for continuing further researches of constitutional review development dynamics in the countries of the region.

Na obecnym etapie rozwoju, tworzenia nowych stosunków prawnych i politycznych w przestrzeni poradzieckiej, problem przestrzegania konstytucyjnych przepisów, roli kontroli konstytucyjnej, pozostaje jednym z najistotniejszych z punktu widzenia ustrojów państw tego regionu. Nie budzi zastrzeżeń, że system niezależnej, skutecznej kontroli konstytucyjnej, sprawne funkcjonowanie instytucji gwarancji prawnych powołanej w celu monitorowania przestrzegania przepisów konstytucji, stanowią podstawę życia politycznego społeczeństwa demokratycznego. Rozwój systemu kontroli konstytucyjnej, który, zdaniem badaczy, w szczególności sposób „wpływa na zrozumienie zasad suwerenności” (s. 12), jest w rzeczywistości oznaką budowy przewidywalnego i praworządnego państwa. Pod tym względem kontrola konstytucyjna w przestrzeni poradzieckiej posiada serię szczególnych cech, zarówno pod względem skuteczności pracy, jak i politycznego charakteru procesu podejmowania decyzji. Obecna praktyka organizowania życia politycznego w tym regionie w dużej mierze charakteryzuje się brakiem systematycznego podejścia do budowy prawnego modelu społeczeństwa. Dysfunkcje co do podziału kompetencji między władzami determinują dominację zasady prezydenckiej kontroli nad przestrzeganiem przepisów konstytucji.

Pomimo specyfiki konstytucyjnych regulacji, prawnej i politycznej praktyki, powstanie i rozwój takich organów zapewnia ważność i społeczne znaczenie praworządności, stwarza podstawę dla kolejnych politycznych i prawnych przemian. Szczególnie interesującą w tym kontekście jest istniejąca różnorodność podejść do regulowania zagadnienia badania zgodności z przepisami konstytucyjnymi, przy podobieństwie początkowych modeli rozwoju politycznego. W każdym państwie regionu system kontroli konstytucyjnej ma swoje formalne i merytoryczne właściwości. Naukowe uświadomienie, analiza różnorodności roli organów kontroli konstytucyjnej przy podobieństwie kultury prawnej regionu, pozwala określić optymalne i najskuteczniejsze formy kontroli konstytucyjnej, które można wdrożyć. W ramach takiej porównawczej analizy w szczególności sposób wpisuje się, ogłoszona w renomowanym wydawnictwie międzynarodowym Peter Lang, monografia pod redakcją J. Zalesnego *Constitutional Courts in Post-Soviet States. Between the Model of a State of Law and Its Local Application*. Międzynarodowa grupa autorów (z 10 państw poradzieckich i Polski: Anahit Manasyan – Armenia; Kamal Makili-Aliyev – Azerbejdżan; Alexander Vashkevich – Białoruś; Saule Koshkenovna Amandykova – Kazachstan; Ruslan Murat-

bekovich Myrzalimov – Kirgistan; Veniamin Evgenyevich Chirkin, Igor Yuryevich Ostapovich – Federacja Rosyjska; Ion Guceac – Mołdowa; Davlat Elnazarov – Tadżykistan; Mikhailo Savchyn – Ukraina; Omon Zakirovich Mukhamedzhanov – Uzbekistan i Jarosław Szymanek, Jacek Zalesny – Polska) analizując sądownictwo konstytucyjne państw poradzieckich dokonuje nie tylko analizy porównawczej działań organów kontroli konstytucyjnej, ich statusu, podejmowanych czynności, ale także formułuje wnioski dotyczące analizy politycznego ryzyka, potwierdza znaczenie przestrzegania przez organy władzy konstytucyjnych przepisów. Pozwala to krytycznie przeanalizować koncepcje stosunków konstytucyjnych, zrozumieć kontekst polityczny, główne współczesne sprzeczności systemowe. Praca przyciąga uwagę wielowymiarowym charakterem badania, który determinuje wysoką praktyczną orientację, jakość wyników badań.

Przez wyjaśnienie prawnych koncepcji, historyczną analizę powstawania i rozwoju systemu kontroli konstytucyjnej, specyfikę organizacji państw, autorzy recenzowanej monografii pokazują dynamikę rozwoju i udoskonalenia procesu tworzenia struktur konstytucyjnych państw poradzieckich. Od wprowadzenia, które określa listę hipotez naukowych, książka zachęca czytelnika do refleksji nad tym, jak w merytoryczny sposób analizowana jest strona legislacyjna systemu kontroli konstytucyjnej. Jednocześnie rozprawa koncentruje się nie tylko na analizie prawnej i konceptualizacji, ale także na porównywaniu społeczno-politycznego znaczenia skuteczności kontroli i perspektyw jej rozwoju jako instytucji demokratycznej. Autorzy podkreślają dążenie systemu konstytucyjnej kontroli do dalszego rozwoju jako ważnego elementu stosunków społeczno-politycznych.

Wybór przez autorów kompleksowej porównawczej strategii analizy określa perspektywy porównawczych badań dynamiki rozwoju instytucji kontroli konstytucyjnej w regionie poradzieckim. Należy zauważyć, że opracowanie wspólnych parametrów do analizy i prezentacji praktyk prawnych w znaczący sposób, z subiektywnego punktu widzenia recenzenta, uczyniło tekst kompletnym i łatwym do odczytania.

Analiza procesu formowania konstytucyjnej kontroli jest ukazana jako historycznie sprzeczny proces, wypełniony szeregiem problemów o charakterze treściowym. Po upadku socjalistycznej społeczno-gospodarczej formacji w przestrzeni poradzieckiej pojawiła się nowa polityczna i prawna sytuacja, ale w jej ramach, jak przedstawiono w niniejszej monografii, w większości państw formalnie ustalony status prawny instytucji kontroli konstytucyjnej przy podejmowaniu decyzji jest niestabilny. W obecnych warunkach politycznych nie zapewniono skutecznego mechanizmu inicjowania organami kontroli konstytucyjnej swoich działań. Istnieje zatem potrzeba stworzenia podstaw do podniesienia w ramach struktury państwa statusu i stabilności systemu kontroli konstytucyjnej.

Podjęcie tematu statusu i stabilności prawnej sądownictwa konstytucyjnego w państwach poradzieckich jest uzupełnione w książce ewaluacyjnym elemen-

tem analizy kultury prawnej. Po przedstawieniu jasnej struktury mechanizmów działania instytucji kontrolnych w ramach konstytucji autorzy zwracają uwagę na potrzebę ich niezależności od sytuacji politycznej w systemie relacji władzy. Książka podkreśla znaczenie przełożenia do aktów stosowania prawa kwestii eliminowania sprzeczności między władzami.

W tekstach badacze szczegółowo badają problem praktycznych mechanizmów, zapewniających pozycję legislacyjną instytucji kontroli konstytucyjnej. Odnoszą się do niej poprzez weryfikowanie relacji z innymi organami władzy publicznej. W tym kontekście uwaga zespołu badawczego koncentruje się na analizie zdolności prawnej systemu inicjatywy konstytucyjnej, jego powstawaniu na różnych poziomach państwowych podmiotów. Pomimo specyficzności decyzji podejmowanych w większości państw, każda z nich poddana jest szczegółowej charakterystyce, oferując konkretne uzasadnienia i przyczynowo-skutkowe potwierdzenia.

Porównanie przedstawionych struktur organów konstytucyjnych i systemów decyzyjnych pozwala stwierdzić, że istnieje szereg problemów skuteczności sądownictwa konstytucyjnego w państwach poradzieckich. Wyróżnia się szczególnie poziom opisu przez autorów jakościowych wskaźników skuteczności. Ważne jest, że autorzy polegają na konkretnych przykładach działania norm, przepisów, orzeczeń sądowych podkreślając, że jest to czynnik, potwierdzający formowanie się systemu politycznego. Każda z podjętych decyzji jest systematycznie opisywana. Zwraca się uwagę na umiejętność ujawnienia tematu siły podejmowanych decyzji, ich klasyfikacji i ochrony, co umożliwi kompleksowe poznanie subtelności charakteru, orientacji większości przyjętych gwarancji. Autorzy analizują sytuacje związane z terminem podejmowania decyzji i praktycznym wdrażaniem. Można wywnioskować, że w niektórych państwach istnieje niezbędność uporządkowania w funkcjonowaniu kontroli konstytucyjnej, co pozwoliłoby usunąć pytanie o znaczenie kontroli konstytucyjnej jako elementu systemotwórczego. Jest podkreślono w książce, stabilność mechanizmu kontroli konstytucyjnej bezpośrednio zwiększa przewidywalność i stabilność stosunków społecznych zachodzących w państwie.

Na szczególną uwagę zasługuje wprowadzenie do ram prawnych badań porównawczych krótkiej analizy społecznej percepcji działań organów kontroli konstytucyjnej. Ten element tekstu podkreśla społeczne ukierunkowanie monografii. Wysoka społeczna akceptacja działań tej instytucji lub krytyczność, wskazane w książce, nie są oparte na szczegółowych socjologicznych danych, bo – co podkreślają badacze – w części państw regionu nie prowadzono w tym zakresie badań, ale wynikają z wysokiego społecznego znaczenia podejmowanych decyzji. Daje to, zdaniem autorów, powód do twierdzenia o pozytywnym lub negatywnym postrzeganiu sądu konstytucyjnego przez społeczeństwo. W tym aspekcie należy ustalić, biorąc pod uwagę fakt, że zarówno w tytule monografii, jak i w definicji przedmiotu badań, akcent stawiany jest nie na socjologiczną analizę systemu kontroli konstytucyjnej w przestrzeni poradziec-

kiej, ale na badanie zasad jego statusu prawnego i działalności legislacyjnej. Nie zmniejsza to znaczenia poznawczego tego badania. Ponadto autorzy, określając ten element w pracy, wskazują na rosnące znaczenie prowadzenia badań porównawczych działań kontroli konstytucyjnej na płaszczyźnie socjologicznej.

Podsumowując powyższe, należy podkreślić, że przedstawione porównawcze studium rozwoju i formowania kontroli przestrzegania przepisów konstytucyjnych w przestrzeni postradzieckiej, w formie, w jakiej sporządzona została recenzowana monografia, jest swojego rodzaju istotnym narzędziem do znalezienia najskuteczniejszej formy kontroli konstytucyjnej, którą można wprowadzić w tym regionie. Ważne jest, że sformułowane argumenty opisują praktyczne doświadczenie konstytucyjnych i politycznych ryzyk, przewidywalność rozwoju systemu prawnego, które można wykorzystać przy zmianie mechanizmów ochrony przepisów konstytucji. Bez wątpienia badanie prawnych, instytucjonalnych właściwości procesu kształtowania systemu kontroli pokazuje perspektywy przyjęcia zmian i powinno być kontynuowane. W tym kontekście bardziej szczegółowe odniesienia do oceny politycznej i socjologicznej, które nie zostały szeroko rozjaśnione w tej książce, mają badawcze znaczenie.

Zakresem podejmowanych rozważań, ich wysoką jakością, jak również doborem renomowanych autorów z państw regionu, monografia *Constitutional Courts in Post-Soviet States. Between the Model of a State of Law and Its Local Application* plasuje się wśród najbardziej przenikliwych publikacji na temat sądownictwa konstytucyjnego państw poradzieckich. Wyniki badania w szczególny sposób uzupełniają określenie specyfiki kontroli konstytucyjnej w państwach regionu i są podstawą do dalszych badań nad jej rozwojem. Zastosowanie różnych metod i kierunków naukowych sprawia, że monografia jest praktycznie znacząca nie tylko dla tych, którzy zajmują się teoretycznymi badaniami prawnymi, ale także dla wszystkich, którzy wykonują czynności administracyjne, publiczne i społeczne.